

Sulev Valdmaa: „Kas rahvuslik kasvatus peaks olema senisest kindlamalt koordineeritud ja haarama kõiki Eestis elavaid inimesi või ainult üht osa neist – eestlasi?”

Rahvuslik kasvatus 21. sajandil

Sulev Valdmaa

Jaan Tõnissoni instituudi kodanikuhariduse keskuse juhataja

Rahvuslik kasvatus on hell ja keerukas teema, mille kohta pole Eestis selgeid ühiseid arusaamu.

Jaan Tõnissoni instituut on neljandat aastat osaline rahvusvahelises ühiskonnaõpetuse projektis, mida rahastab USA föderaalvalitsus. Selles teevad kaasa USA osariigid¹ ja veel tšehhid, rumeenlased, leedulased, ukrainlased, venelased (Moskvast ja Kaluugast), aserbaidžaanlased, serblased ning makedoonlased.

Projektis osaledes õpivad õpetajad paremini juhtima õpilaste diskussioone demokraatia vastuoluliste probleemide teemadel. Põhikooli lõpuklasside ja keskkooliõpilastega viiakse õppeaasta jooksul läbi kolm erimetoodikal põhinevat arutlustundi ning kevadel kohtuvad partnerkoolide õpilased telekonverentsil.

Projektiaastal 2007/2008 vastasid kõigi projektis osalevate riikide õpilased ankeedile, mis sisaldas demokraatiateadmisi ja -hoiakuid puudutavaid küsimusi. Huvitav oli lugeda, keda pakkusid eri maade õpilased oma rahva kangelasteks. Kõige sagedamini pakuti presidentide ja riigijuhtide: ameeriklastel G. Washington, J. F. Kennedy, tšehhidel T. Masaryk, leedulastel V. Adamkus. Leedulased nimetasid veel Arvidas Sabonist, ameeriklased vabaduste eest võitlejaid R. Parksi ja M. L. Kingi, tšehhid J. A. Komenskylt ja K. Čapekit. Venelased (nii Mosk-

vast kui ka Kaluugast) nimetasid esmajärjekorras marssal Žukovit, Leninit, Stalinit, president Putinit. Kokkuvõtte Eesti õpilaste vastustest algab lausega: „Eesti õpilased nimetasid rahvuskangelaseks ülekaalukalt ühte isikut – president Lennart Meri.” Nimetati ka Konstantin Pätsi ja Toomas Hendrik Ilvest ning isegi Kalevipoega.

Rahvuslik kasvatus Eestis

Üks küsimus oli: „Millist kolme sündmust peate oma maa ajaloos kõige olulisemaks?” Kui teiste maade õpilased nimetasid oluliste sündmustena peaaesjalikult sõdu, siis Eesti ja Leedu õpilased tõstsid ülekaalukalt esile iseseisvuse saavutamist ning ühtegi sõda nad ei nimetanud.

Eestis on korraldatud kolm rahvusliku kasvatus kongressi: 1927., 1935. ja 1996. aastal. Viimasel ajal on käinud sel teemal elav mõttevahetus haridusfoorumid diskussioonilistis. Kümme aastat inimest võtab seal rahvusliku kasvatus teemal aktiivselt sõna, tuhatkond listiliiget jälgib mõttevahetust ise sõna sekka ütlemata. See näitab, et rahvuslik kasvatus on hell ja keerukas teema, mille kohta pole Eestis selgeid ühiseid aru-

saamu. Kolmandal rahvusliku kasvatus kongressil 12. aprillil 1996. a peetud kõnes ütles president Lennart Meri kõnuni: „Aga kõige rohkem meeldiks mulle – ja loodetavasti ka teile –, kui siin ühiselt ei arutataks mitte niivõrd rahvusliku kasvatus kui just enesekasvatuse vajadusi ja võimalusi.”²

Kui tutvuda mainitud õpilasküsitlusega põhjalikumalt, siis tundub, et USA ja Venemaa õpilaste vastuseid läbib heroismi joon, mis avaldub edukalt peetud sõdade ning sõja- ja poliitikaliidrite esiletõstmises.

Rahvuslik kasvatus Venemaal

Venemaal toimus aastaks 2001–2005 vastu võetud Vene Föderatsiooni kodanike patriotilise kasvatus riiklik programm.³ See dokument oli orienteeritud kõikidele vanuserühmadele ja kõikide sotsiaalsete kihtide kodanikele. Vene keele valdajatel oleks huvitav sellega tutvuda. Püstitatud eesmärkide saavutamiseks oli nähtud ette 177,95 miljonit rubla.

Kahtlemata on patriotilise kasvatus töö oluline õppeaine ajalugu. Venemaa üldhariduskoolis on ka õppeaine *ohutu elutegevuse alused*, mille programm sisaldab tervete eluviiside, kriisisituatsioo-

nides toimimise (sisaldab ka meile varasemast ajast tuntud tsiviilkaitset), esmaabi ja sõjaväeteenistuse aluste plokke.⁴ Kuigi ka demokraatlikule ühiskonnale omase kodanikuõpetuse (Euroopa Nõukogu käsitluses *Education for Democratic Citizenship*) viimiseks üldhariduskooli on mitu organisatsiooni teinud jõupingutusi, pole see aine riiklikus õppekavas saanud kohustuslike õppeainetega võrdset positsiooni.⁵

Eespool mainitud 2001.–2005. aastani kavandatud riikliku programmi eesmärk oli *kodanike patriootiliste tunnete ja teadvuse kujundamine Venemaa ajalooliste väärtuste ja maailma käekäigus etendatud rolli baasil, Venemaa kodaniku kui isiksuse kasvatamine, kes oleks valmis välja astuma riigi huvide kaitseks* jne.⁶ Moskva ja Kaluuga õpilaste vastused rahvusvahelise projekti ankeetküsitlusele on nende eesmärkidega kooskõlas. Kooskõlas on ka Suures isamaasõjas langenute mälestuse jäädvustamine koolide lahingukuulsuse nurkades ja -muuseumides, mida siinkirjutajal on olnud võimalik külastada.

Patriootilise kasvatuse sisu ja viisid kutsuvad aga esile ka poleemika. Nii kirjutab Kostroma riikliku ülikooli doktorant B. Kuprijanov: „Viibides mitmes Kostroma oblasti külakoolis, nägin korduvalt hiiglaslikke stende, mis rääkisid Suurest isamaasõjast ning Afganistanis ja Tšetšeenias hukkunud oma küla meestest. Ühes koolis oli keset koridori tohutu suur tahvel, millel olid üles loetud kõik külaelanikud, kes olid rindel hukkunud (üle saja perekonna), tekkis tunne, nagu viibinuks kalmistul. Kas seda on õpilasel iga päev tarvis näha, pole kindel.”⁷

Efekt, mida patriootiline kasvatus Venemaal annab, on ilmselt eelkõige ajaloost johtuv eneseteadvus, millesse kuulub uhkus sõjaliste kordaminekute üle minevikus. Minevikust saadakse ka õigustusi n-õ rahvusliku tuleviku jaoks.

USA: rõhk on klassivälisel tegevusel

Erinevalt Venemaast puuduvad USA-s ametlikud ülemaalsed (föderalsed) patriootilise kasvatustöö juhenddokumendid. 2001. aastal võeti seal vastu alg- ja keskkariduse seadus *No Child Left Behind*.⁸ Selles rohkem kui 600-leheküljelises väga avara sisuga doku-

mendis esineb sõna „patriootiline” vaid kolmel korral ning üksnes seoses skautidega. Patriotismi kasvatamine on USA-s pigem kohaliku omavalitsuse ning koolikultuuri ja kasvatusesmärkide osa, millesse Ameerikale omaselt on kaasatud kodud. Protsess on seal ülimalt nähtav. Koolides algab õppepäev truudusvande lausumisega USA lipule. Vande annavad kõik õpetajad ja õpilased esimese tunni algul klassides ühiselt. Kuna USA on vaba maa, on truudusvande lausumine vabatahtlik, kuid allakirjutanu ei märganud ühtegi sellest loobumise juhtumit.

Kõikides USA koolides torkavad silma USA lipud. Need on koridorides, fuajeedes, klassides, koolidirektori kabinetis... Kindlasti kannab sealgi patriootilise kasvatuse funktsiooni ajaloo õppeaine, mis on tugeva rõhuga USA ajaloole. Kohustuslikku ühiskonnaõpetust nagu meil seal pole. Gümnaasiumi viimases klassis on vaid kohustuslik kursus *Government*, mille ülesanne on tutvustada suurriigi toimimispõhimõtteid. Küll on aga õppekava piisavalt vaba, et lülitada sinna kodanikukasvatusega tegelevate organisatsioonide pakutavaid programme. Need programmid on suunatud eeskätt kodanikuna toimimise oskuste kujundamisele ning loomulikult saab seda teha vaid tegutsemise kaudu. Kool ei piirdu ainult õppetundide ja n-õ nomenklatuursete plaaniliste üritustega, vaid paneb rõhku ka laiahaardelisele klassivälisele tegevusele, mistõttu Ameerika kooli mõju on suur, inimesed on uhkusega USA kodanikud. Olen seda ameeriklastega rääkides korduvalt kogunud, kusjuures nende kodanikuuhkus pole poos, vaid toimiv identiteet.

Meil Eestis on rahvusliku kasvatuse üks olulisi vahendeid koolis ajalootund, liiks ühiskonnaõpetus. Inimesed aga tunneksid nagu millestki puudust. Teise maailmasõja eel võttis riik asja enda kätte: nimede eestistamine, kodukaunistamise traditsiooni tekitamine, riigilipu kampaania, võidupüha tähistamise alustamine. 1935. aastal loodi riigivanema dekreediga koguni riiklik propagandatähtsus. 1930. aastate Eestis, eriti vaikel ajal, toimus hulk kampaaniaid, mis täitsid paljuski ka rahvusliku kasvatuse eesmärke. Rahvuslikku mõtlemist ja kokkukuuluvust näitasid ka tollased laulupeod.

Kuidas minna edasi?

Millist rahvuslikku kasvatust õieti vajame? Sõjajaelne kampaaniaallikkus tundub nüüdisajal võõras. Probleem on ilmselt selles, et rahvuslik kasvatus erineb kultuurides ning muutub ajas. Seetõttu pole viis, kuidas toimis rahvuslik kasvatus Teise maailmasõja eelses Eestis, enam rakendatav. Vastata on vaja ka küsimusele, milline on rahvusliku kasvatuse aspektist vaadates Eesti praegune kultuurikontekst. Venemaa ja USA ei saa meile siin eeskujuks olla.

Võib-olla on kõik korras ja probleemi tõstatavad „pingutavad üle”? Laulupeod ju toimuvad. Kui rahvuslik kasvatus on rahva elujõu üks osa või koguni allikas, tuleks rahvuslikule kasvatusele senisest rohkem tähelepanu pöörata. Seejuures kerkib palju küsimusi, millest osa on erakordselt tülikad ja lõhestavad arvajaid. Näiteks, kas rahvuslik kasvatus peaks olema senisest koordineeritum? Kas rahvuslik kasvatus peab haarama kõiki Eestis elavaid inimesi või ainult üht osa neist – eestlasi? Mõelda ja vastuseid pakkuda on kindlasti vaja.

Viited

¹ Bloomington, Indiana; Chicago (metro), Illinois; Columbia, South Carolina; Denver (metro), Colorado; Fairfax, Virginia; Los Angeles (metro), California; Montgomery County, Maryland; North Jersey, New Jersey; Washington DC.

² <http://vp1992-2001.vpk.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=4163>

³ http://www.rg.ru/oficial/doc/postan_rf/122_1.shtm

⁴ http://ucheba.com/met_rus/k_upravobraz/k_normdok/obiazminimum/minobr_OBG.htm

⁵ http://209.85.135.104/search?q=cache:jeYpTcCHgKsJ:edu.tomsk.gov.ru/rcro/rez_11_12_07.doc+edu.tomsk.gov.ru/rcro/rez_11_12_07.doc&hl=ru&ct=clnk&cd=1&gl=ee&lr=lang_ru

⁶ http://www.rg.ru/oficial/doc/postan_rf/122_1.shtm

⁷ http://ucheba.com/met_rus/k_vneklassrab/patriot.htm

⁸ <http://www.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/index.html>, <http://www.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/107-110.pdf>